

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Sütő András:

Orbán Balázs kapui¹

Székelyudvarhely Szejke nevű hegyoldalán található Orbán Balázs sírja. A vigalmi helynek kiszemelt völgyből – ahol mindenkor vásári a sokadalom s az énekes hangulat – külön út vezet föl hozzá. A síremlékhez közeledve, midőn az embert a kegyelet érzése kezdi szótlaná tenni, a kapuk szólalnak meg ősi felirataikkal. Őt kapu alatt kell elvonulni, hogy Orbán Balázs nyugvóhelyéhez jussunk. Az utolsót – halála előtt két esztendővel – ő csináltatta. Az életnek nyilván, galambdúccal a homlokzatán. Galambok persze nem tanyáznak benne. A kapu gazdája nem gondolhatta, hogy valójában gyászkaput faragtat magának. Nap, hold és csillag jelzi rajta: mire esküdtek föl a székelyek még 1707-ben is Pekri Lőrinc vezérüknek egyebek között. Napimádók lettek volna? Én úgy gondolom, másfajta alázat és reménység diktálta szavaikat: az örökkévalóságé. Maradnánk meg, miként a csillagok. Mert nem volt könnyű megmaradni ezen a tájon. Diadalkapu állítására sosem nyílt alkalom. Ezt a fogalmat Mohács óta mellőzni lehet a szótárban. A legnagyobb székelynek nevezett székely: Orbán Balázs sorsa is gyászkapuk alatt alakult példájává a kényszerűségeknek. De mi legyen az, hogy: legnagyobb székely?

* * *

Nyugati újságíró azt kérdi tőlem: igaz-e, hogy a székely nem magyar? Hanem egy másik nemzetiség Romániában? Kérdem én is: ezt a bogarat ki ültette vajon a fülébe? A szászok dolgában például tájékozottabb, tudja róluk, hogy németek. A poroszokról is. Az avasi mócokról is, hogy románok. Megpróbálom elmagyarázni neki, hogy a kifejezés: siculi, népet, nemzetséget jelent és egyben határon megbízatást. Idegen fülnek persze nehéz észrevennie, hogy nemzetség és nemzetiség két külön fogalom.

A félreértést csak növelik a székelység történelmének ritka sajátosságai. Évszázadokig fennálló társadalmi struktúrája például: középkori önkormányzata, katonai demokráciája, „melynek párját a feudális Európában hiába keressük”. (Bözödi György megállapítása.) A XIV. század végéig a székelység – siculitás – fogalma a nemességgel volt azonos. A lovas és gyalogos harcosok adót nem fizettek, s kezdetben senkinek sem volt magánbirtoka. Az erdő- és földhasználat ősi jogrendszer alapján közös volt. Önkormányzata, minden kiváltsága a XIV. század végéig felőrlődött az általánosban. A feudalizmus jobbágyi nyomorúságát végül a székelység éppúgy elszenvedte, mint az Erdély földjén vele együtt élő román jobbágyosság. Újkori története nem egyéb, mint felkelések sorozata a legendák körébe vészett jogokért. Vértelenségei iszonyúak voltak. Csoda, hogy fennmaradt; tizedelte tatár és török, kolera, külső ellenség és az erdélyi magyar főnemesség, János Zsigmond (1562), Báthori István, majd Mária Terézia önagsága, az éjfélkor katonát fogdostató II. József, a negyvennyolcas szabadságharc, az osztrák elnyomás elleni összeesküvések sorozatos kudarca. (1853-ban, amidőn Marosvásárhelyt Török Jánost és társait felakasztják, 10 000 az osztrák önkény elleni összeesküvők száma.) A változatos büntetésekből élve menekültek azért növesztettek hosszú hajtat, hogy levágtott fülük helyét takargassák vele. A tizenkét éves gyerekek már katonakötelesek voltak.

¹ Sütő András: *Az Idő* markában. Budapest, 1984.

Csecsemősír lehetséges: ősi gyermeksír nincs a Székelyföldön. Az is katonasír. „Igen bővérűek, minden században meg kell csapolni őket – mondta Buccow generális róluk. A siculicidium évében (1764), midőn egy részük „elcsángált” – vagyis elbujdosott – mai csángónak Moldvába, csupán a kerékbetörtek száma 408 volt. 1848-ban Agyagfalván százezren gyűltek egybe – igent mondani Petőfi eszméire. Ha baj volt, nem oktanul mondta Bem tábornok: „Azt csak bizzuk a székelyekre.” Igaz, túltengett bennük mindig a harci bizodalom. 1849 februárjában Medgyes alatt gyülekeztek. „Nincs ruhátok” – szólt a vezérkar. „Majd Szebenben szerzünk az osztráktól” – mondták a nemzetőrök. És bevették Szebet. Majd aztán: hogyan tovább? Nincs golyóbis. „Van Bem apó lábában!” És rohantak a halálba zászlós kopjáikkal. Egyet hívtak: mindahány ment. Egyet üldöztek: rohant valamennyi. Ismeretlen volt számukra például a civil temetés. Halottaik sírjában az imádság mellé puskalövést küldtek.

Ennyit, tisztelt uram, a székelyekről, akik mint említettem: magyarok. Zágoni nagy szellemük: a száműzetésben elpusztult Mikos Kelemen a magyar széppróza megteremtője. Ők adták Dózsa Györgyöt, Bartók zsenijéhez a legősibb pentaton-dallamokat, legszebb balladákat és Tamási Áront...

* * *

A székelyföldi magyarság joggal büszkélkedik Orbán Balázssal is. Nem pusztán a provincia önérzete ültette őt az emlékezet aranyszikébe. Az udvarhelyszékiek nem túlozták el a jelentőségét, amikor oly pozánsan síremléket emeltek neki a Szejké-fürdő gerincén, hogy már nem is személyt: Eseményt tiszteltek meg vele. Mindazt talán, ami megesett e tájon az idők folyamán. A minduntalan fölvetett fejre zuhintott csapásokat, a kerékbetörteket, a megcsonkítottakat, a fejszével lenyakazottakat, az elbujdosottakat, a siculicidiumok iszonyatából kimenekülteket, torkukban a szülőföld-sírató szavakkal:

*Mikor Csíkból elindultam, jaj,
szívem se volt, úgy búsuultam, jaj!
Kezem fejemre kapcsoltam,
szegény Csíkot úgy sirattam, jaj!
Mikor a falu végére kiérkeztünk, jaj,
nagy szomorúan visszaneztünk, jaj!*

*Láttuk sok kémény füstölgését,
felfele lengedezését, jaj.
Mikor Sepsiszentgyörgyre megérkeztünk, jaj,
fogadóba mind bementünk, jaj!
Élévettük a tarisznyát,
Azt a csíki tarkabarkát, jaj.*

*De én még enni sem tudtam,
szegény Csíkot úgy sirattam, jaj!*

A sírató dallam ott szorongott Orbán Balázs torkában is. Kivételes szerencsénk, hogy Kosuth híve és barátjaként, Victor Hugo csodálatának szavaival – miszerint kétszáz francia Orbán Balázssal ő megbuktatná a francia császárságot – az emigrációból hazatérhetett, s megírta hatalmas művét a Székelyföld emberi és tárgyi világáról, történelmi emlékeiről, népművészetéről, legendáiról, küzdelmeiről. Tudomásom szerint: méreteiben egyedülálló vállalkozás a magyar kultúrhistoriában. Faluról falura, városról városra járva, sőt háztól házig, embertől emberig kutatva hordta össze művének anyagát roppant nehézségek közepette.

A szabadságharcos, fölcserélvén a kardot a tollal, önismeretünk bővítésének szentelte életét. „Szentjeim a forradalmárok” – vallotta. A forradalmárokat az osztrák bosszú fölakasztatta és agyonlövete, szerte szóratta, mint a mákot, a világ minden tájára, Orbán Balázs szentjeinek helyét lenyakazatlan szentségünk vette át: a szülőföld parancsainak teljesítése. Önmagunk számbavétele és megőrzése, szellemi értékeink gyarapítása, diadalkapu nélküli múltunk tisztelete s napjainkig sugárzó vagy álmainkban sikoltó tanulságainak okos hasznosítása.

Amit Orbán Balázs fölmutatott: sok helyütt romantikus persze; történész, szigorú szakember kifogás alá veheti. Egészében mégis eszmélet-serkentő hagyatéka, egy nép szellemi és tárgyi univerzumának maradandó dokumentuma. Szerzője beutazta Kelet egzotikus világát is, az igazi Nagy Utazás mégis az itthoni volt. Ez a nehezebb s az eredményesebb is: batyut kötve elindulni – önmagunk felé. Ismerős arcunk ha föltűnik a múltból és netán megnyugtató mosolya is, hogy ahol vagyunk: huzatban jó helyt vagyunk, a vigaszért Orbán Baláznak is kijár a köszönet.

A múlt honismereti kincseinek éltetése a mában

A honismeret iskolai oktatásának helyzete meglehetősen felemás. Igaz ugyan, hogy több évtizedes kirekesztettség után sikerült a kötelező tananyag részévé tenni, azonban még nagyon messze vagyunk attól, hogy az egyes korosztályok minden egyes tagja a hagyományok jól megalapozott ismeretének birtokában kerüljön ki az iskolából. Ehhez szükség lenne az oktatás teljes körű reformjára, beleértve a tanítók tanárok képzését, továbbképzését is. Nem elégséges, hogy országos áttekintést adó honismereti tankönyvek legyenek, hanem szükség lenne minden kistérség saját honismereti tankönyveinek megalkotására. Másrészt a honismeretnek nem elkülönült, önálló tantárgyként kellene megjelennie az oktatásban, hanem *bele kellene épülnie minden egyes tantárgyba*, a matematikába, a fizikába, a kémiába, az énekbe, a testnevelésbe, a biológiába csakúgy, mint a földrajz, a magyar irodalom és nyelv, valamint a történelem oktatásába. Sőt az alsó tagozat (1-4. évfolyam) *kisiskolásainak oktatását kifejezetten a honismeretre alapozva lenne szükséges átformálni.*

Felmerülhet elsőként az a kérdés, hogy miért is szeretnénk a honismeretnek megkülönböztetett helyet juttatni az oktatásban. Pusztán arról lenne szó, hogy egy kisebb csoport a saját hobbitját kívánja „hegemón” helyzetbe juttatni? Hiszen ilyen alapon bármely tantárgy képviselői követelhetnék azt, hogy az ő tárgyük jusson a tanterven belül kivételezett helyzetbe, mert számukra az a legfontosabb. Valójában korántsem erről van szó. *A gyermek fejlődése szempontjából a legfontosabb, hogy saját szűkebb környezetét ismerje meg alaposan, majd ezt a kört fokozatosan tágítsa.* Évezredek során ez a „módszer” volt az uralkodó a nevelésben és oktatásban, az iskolától teljesen függetlenül is. Kiegyensúlyozott, a környezetükkel harmóniában élő egyéniségeket „hozott létre” ez a módszer a (rég) múltban. Az 1945 utáni változások olyan mértékű s olyan irányú életmódbeli módosulásokat eredményeztek, amelyek mind az egyén, mind a közösség számára sok tekintetben kedvezőtleneknek bizonyultak. A hagyományos közösségek szétesése mellett az egyes ember személyiségének szétesése is megfigyelhető, a harmonikus, belsőleg rendezett egyéniségek száma jelentősen csökkent.

A honismereti nevelés és oktatás tehát az egyén fejlődése szempontjából is az egyik meghatározó tényező lehet. Nyíltan be kell ismernünk, bármennyire is fájó, hogy *a szűkebb közösséghez, a családhoz, a lakóhelyhez való kötődés napjainkra válságba jutott.* A családok ijesztően nagy hányada szétesik, s az óvodás, kisiskolás gyermekek mentálisan sérülnek még a legbékésebben történő családi kettéoszlás során is. Még a tizenéves, sőt az érettségiző korosztály számára is megrázó a családi közösség fölbomlása. Harmonikusnak tekinthető családok esetében is ritkaság, ha több generáció képes rendszeresen együttműködni a gyermekek nevelésében. Mivel a hagyományosnak tekinthető rendszerek nem – vagy rosszul illetve rapszodikusan – működnek, ezért a korábbi időkhöz képest összehasonlíthatatlanul nagyobb szerep hárulna az iskolára. A családot azonban az iskola nem képes pótolni, sőt az iskolai közösségek negatív hatásainak lehetőleg minél erőteljesebb csökkentése is egyre inkább reménytelen feladatnak tűnik.

Mind az egyén, mind a közösség (kisközöségtől az egész társadalomig) érdeke pedig az lenne, hogy határozott, erős egyéniségek kerüljenek ki minél nagyobb számban iskoláinkból, akik tele vannak önbizalommal, tettvágygal, szorgalommal, szeretnék önmagukat megvalósítani, szeretnének sikeres emberek lenni, s ezért a sikerért képesek küzdeni, harcolni, s képesek az időnkénti (mondhatni törvényszerűen bekövetkező) kudarcok után mindannyiszor megújulni. Természetesen badarság lenne azt állítani, hogy ilyen egyéniségek kifejlesztésének egyetlen „varázsszere” az intenzív honismereti tanítás. Azt azonban biztosan állíthatjuk, hogy *a honismeret oktatásának hiánya (hiányossága) nemcsak az egyén fejlődését érinti hátrányosan, hanem a nagyobb közösség, sőt társadalom számára is előnytelen.*

A szülőhely, a lakóhely értékeinek megismerttetése, megbecsülése századokon keresztül elsősorban az egyes családok által fölvállalt természetes, magától értetődő kötelesség, kötelezettség volt. 1945 után olyan mértékű „értékcsere” kényszerült a hazájában megmaradt magyarság (a nemzetiségi sorba kerültek még inkább), amelyhez hasonló korábban elképzelhetetlen volt. A múltnak, a hagyományoknak a családhoz (is) kötődő emlékeit a fölnövekvő ge-

nerációval alig-alig ismertették meg, mert "biztonsági" okokból az volt a célszerű, ha a gyermekek bizonyos vonatkozásokban "tudatlanul" nőnek föl, nehogy a diktatórikus hatalom kihasználhassa a gyermekszáj "elszólásait". A családi (családokhoz kötődő) hagyományoknak olyan nagyságrendje semmisült így meg, ami alighanem fölbecsülhetetlen, s ami még tragikusabb: jóvátehetetlen veszteség. Népünk értékeinek tömege a hallgatni kénytelen százazrek elhunytával egyszerűen sírba szállt.

A honismeret, azaz „szűkebb” és „tágabb” hazához való szeretetteljes, tudatos és tudásra is épülő ragaszkodás nem csupán megfoghatatlan, jelképes érték, hanem valós, akár pénzben is kifejezhető vagyon, sőt kincs. A továbbiakban elsősorban ezt a szempontot szeretném megvilágítani.

Minden településnek, minden kistérségnek megvannak a maga értékei, csakhogy ezeket az értékeket az ott lakók többsége nem ismeri, sőt ilyen értékek meglétét gyakorta kifejezetten tagadja. Tapasztaltam ezt történelem szakos főiskolai hallgatók megnyilatkozásaiból, amikor közismertnek számító települések múltjával való foglalkozást azzal hátrították el, hogy adott helynek „nincs történelme”, nincsenek „történeti értékei”. *A honismeret ugyanígy nem köthető a tanulókhoz pusztán a tankönyveken keresztül, mint a többi tantárgy.* Hiszen az országos honismereti könyvek is csak nagy tájegységekkel foglalkoznak. A diák azt láthatja, hogy a Székelyföldön s a jelentős néprajzi csoportoknál vannak különlegesen érdekes, értékes hagyományok (házak, viselet, népművészet, dalok, népi játékok stb.), de ez éppoly távol áll a többségtől, mint az, hogy egy-kétszáz km-rel távolabb az adott diák iskolájától, szülő-, illetve lakóhelyétől csata zajlott, valami különlegesen szép és értékes épület áll stb. Hány generáció fújta lelkesen a csitári hegyek alján leesett hóval kezdődő népdalt, vagy a marosszéki kerek erdőt, s általában voltna a Tiszán ladikon – legalábbis dalban –, de nem látta egyiket sem (még képről sem), s nemigen tudta elhelyezni a térben. S ezek mellett a saját régiójának többnyire egyetlen dalát sem ismerhette meg (az iskola jóvoltából). Kivételek természetesen voltak, de öncsalás a kivétel főlemlegetésével elfedni az átlagot. S azt hiszem, a gyakorlat ékesen bizonyítja, hogy *azok az ismeretek, amelyeket a tanulók sem értelmileg, sem érzelmileg nem tudnak hozzákötni korábban megszerzett és tartósan rögzült tudásanyagukhoz, azok féltelmetes gyorsasággal és menthetetlenül, nyomtalanul kihullanak tudatukból.* S ne áltassuk magunkat, bizony ez a sors vár a honismeret tantárgy tanítása kapcsán megszerzett ismeretek többségére is. Tehát pusztán az, hogy létezik tantárgyként a honismeret, még korántsem garantálja a honismeret beépülését a felnövekvő generáció tudatába. S engem az sem boldogít, ha valaki azt hiszi, csak a határokon túli magyarság értékeit kell védenünk és megismernünk, s közben közönyösen, részvétlenül megyünk el legszűkebb környezetünk hagyományainak pusztulása mellett, föl sem tételezve, hogy szűkebb pátriánknak is lehetnek védelemre, megőrzésre érdemes értékei.

Gondoljuk csak meg: a tantárgyak többségét tekintve a 12 esztendő alátalános- és középiskolai tananyagban az ország mintegy háromezer települését tekintve talán egy-kétszáz helységnév említésével találkozik a tanuló. Ezek többsége sem több általában említésnél. Két kezünkön megszámolhatjuk azokat a helyeket, amelyekkel kapcsolatosan valamiféle élményszerű kép alakul ki iskolai tanulmányainak köszönhetően a diáknak. Érdemes lenne felmérést készíteni arról, hogy az általános iskolát elvégzett, illetve az érettségiző korosztály számára mely települések értékei, hagyományai fontosak. Azért, mert ott különleges természeti értékek találhatók; építészeti, ipari jelentősége van; valami jelentős történelmi esemény történt; ott született, vagy halt meg politikus, katona, tudós, író, művész; néphagyományai (népművészete), idegenforgalma miatt figyelemre méltó stb.

Mi következik az előbbiekből? Mindenekelőtt az, hogy a honismereti tankönyvek ugyan hasznosak, de honismeret címen mást (is) kellene tanítani. nagyon jó lenne, ha minden kistérségnek lenne már saját honismereti tankönyve, de ettől még nagyon messze vagyunk. S nem csupán pénz kérdése a dolog. Ne kerteljünk! Ki kell mondani, hogy a tanár nem elégedhet meg azzal, hogy a választott országos honismereti tankönyv anyagát megismeri, és a benne összefoglalt ismereteket kellő színvonalon átadja diákjainak. Nem kerülhető meg a saját gyűjtőmunka: az adott település (településrész) múltjának, hagyományainak földérítése. Viszonylag könnyű a helyzet, ha ezt már elvégezték, nyomtatásban megjelentették, vagy akár csak kéziratban (magánszemélynél vagy közgyűjteményben) elérhető a gyűjtés illetve földolgozás. Természetesen mindez a tanát számára csupán „nyersanyag”, amelyet adott korosztály számára „emészthetővé” kell tenni, s úgy megismertetni, hogy értelmileg, érzelmileg tartósan rögzüljön is lehetőleg szerint minél többekben (az ideális persze az lenne, hogy mindenki-

ben). S ez a munka nem szorítkozhat az adott nevelőtestület egyetlen tanárára. Az alsó tagozatban csakúgy, mint a felső tagozatban és a középiskolában (beleértve természetesen a szakiskolákat is) többek közös munkája lehet a hagyományanyag összegyűjtése és tananyagká formálása. S ezt az ismerethalmazt aztán szét kellene osztani az egyes szaktárgyak között. Itt nincs arra terjedelmi lehetőség, hogy ezt részletesen (szaktárgyak szerinti bontásban) is kifejtssem.

A pedagógus látszólag joggal háborodhat föl, hiszen alighanem a túlnyomó többség úgy véli, hogy feladata a tankönyvek és egyéb, központilag biztosított segédletek (segédeszközök) igénybevételével a tantervben foglalt ismeretek átadása. Ennyi és nem több. Természetesen lehet ennél is többet vállalni, de az a kivétel, s nem tehető kötelezővé. A tanár nem alkotó, hanem előadó, ahogy nem a színész írja (általában) a színdarabot vagy a filmet, ugyanúgy (általában) a tanárok sem „kényszeríthetők” tankönyvírásra. Valójában azonban a tananyagunk a „helyi sajátosságokhoz való igazítása” szintjét nem sokkal meghaladó tevékenység ugyanúgy tisztességes és természetes kötelesség, mint ahogy ezt teszi többek között az orvos, a mezőgazdász, vagy akár az iparos is.

A „szűkebb haza” honismeretének oktatása, a múlt hagyományainak (kincseinek) megismertetése rendkívül hasznos. Kezdjük a környezettel! Természetesen jó dolog, ha tanulóink tisztelnek egy csodálatos, ékes templomot, annak nem rondítják el firkákkal a falát, de a környezet „egyszerűbb” tárgyait már nem kímélik, vagy gátlástalanul szemetelnek a településen és a természetben, nem vigyáznak vizeink tisztaságára, nem óvják az élővilágot, kedvtelésből egy-egy fa mellett elhaladva letörik annak az ágát, kínózzák, felelőtlenül irtják az állatokat. Tudatosítani kellene azt is, hogy nem csupán néhány különösen értékes építmény érdemel védelmet, megbecsülést, törődni kell annak környezetével is. Egy hagyományos, bár hivatalosan nem védett utcaképhez alkalmazkodva is lehet szép és hasznos házat építeni, s nem lehet cél, hogy az építészeti hatóság felületességét, közönyét, hozzá nem értését, erélytelenségét (sőt esetleges megvesztegethetőségét) kihasználva olyan házat építsünk (lakóházat, műhelyt, üzemet, vendéglátóhelyet stb.), amely bántóan kirí környezetéből.

Még szomorúbb, ha a természeti környezetet pusztítjuk, főleg fáinkat. Egy házat néhány hónap alatt föl lehet építeni, s akár egy-két nap alatt le is lehet bontani. De ahhoz, hogy egy évszázados facsoportunk legyen valahol, ahhoz nem kevesebbet, mint egy évszázadot kell várunk, kivágásához viszont a korszerű technikának köszönhetően egy-két órányi (vagy még kevesebb) idő is elegendő. A kipusztított védett állat (ritkaságától függően) nehezen, vagy egyáltalán nem pótolható.

Védjük tehát környezetünk és múltunk értékeit. Ez a védelem korántsem öncélú tevékenység, nem egyszerűen olyan hobbi, mint például a gyűjtés több más ágazata. Hiszen aligha sújthatná a közvélemény megvetéssel azokat, akik a föleslegessé vált borítékot bélyegestől szemétté dobják, arra hivatkozva, hogy ezzel értékeket semmisítenek meg. Úgyszintén csak a gyűjtőnek érték egy-egy gyufásdoboz, szalvéta, sörös doboz, egy flakon kupakja stb.

Természeti értékeink és hagyományaink nemcsak elvont értéket jelenthetnek, hanem adott esetben az egyén és a közösség számára pénzben kifejezhető hasznot is hozhatnak. Sajnos ez hazánkban, szélesebb körben még nem igazán tudatosult. Leginkább kampányok formájában jelent meg. Egyik ilyen „divat” volt, hogy létesítsünk helytörténeti gyűjteményt, falumúzeumot, tájházat. Az helyes, hogy egy-egy épület megvédenek, az a gond, hogy a többi (sok esetben a közvetlen környezetében is) pusztulni hagyják, s a sivár környezetben olyan groteszk a múlt meghagyott darabja, mint akár a bűdös rongyokban tántorgó részeg nyakában egy vakítóan hófehér csokornyakkendő. Másrészt nem elég kiírni egy épületre, hogy múzeum vagy tájház, azt gondozni is kell, leltárba kell venni, amit benne összegyűjtöttek, sőt meg is kell azt őrizni. Elszomorítóan sok példa van sajnos ennek ellenkezőjére. Szerencsés, ha hozzáértő ember ismerteti meg a látogatókat a gyűjteménnyel, s gondolni kell képeslapok, kiadványok, esetelegesen ajándéktárgyak (másolatok) árusítására is.

A másik, újabb „nagy ötlet”, az ún. falusi turizmus. Ez az üdülési (pihenési) mód, szállásfajta kitűnően bevált egyebek között a velünk szomszédos Ausztriában. Csakhogy egy lakóépület pusztán azért, mert falun épült, még korántsem feltétlenül vonzó. Főleg akkor, ha az adott településen (vagy közvetlen környékén) nemigen akad semmiféle érdekesnek számító látnivaló. Ha a település házai jellegtelenekek, nincs szórakozási lehetőség. Ha a vendéglátó-

ipart egy (vagy több) ún. késdobáló szintű kocsmá képviseli csupán, az egyetlen (rövid ideig) nyitva tartó bolt hét végén zárva van, s árukészlete is siralmas. S ami fölteszi a koronát az egészre, a szállásul szolgáló lakóépület semmiben sem különbözik a kisvárosi jellegű kockaházaktól: udvara szűk, s legfeljebb arra használható, hogy a vendég autója ott parkoljon, továbbá a szoba berendezése sem idézi a falusi hagyományokat, sőt semmiféle hagyományokat nem idéz. Nos, Magyarországon a „falusi turizmus” címen ajánlott szálláshelyek döntő többsége ilyen jellegű. Elegendő az Interneten, vagy a prospektusokban egy pillantást vetni egy-egy ilyen ajánlott lakóépületre, s máris elmegy a szállást (üdülést) kereső kedve. S igen csak elszomorodik, ha egy térség falvaiban elfogadható kínálatot nem talál, vagy ha mégis „bedől” egy ravaszul fotózott ajánlatnak, a helyszínén rájön, hogy csúnyán „átverték”.

Szomorú tény, hogy falvaink, kisvárosaink többsége az elmúlt évtizedekben részben egyre sivárabb lett, részben az építészetben a vagyonszegység izléstelen fitogtatása vált divattá. Hála Istennek azért még mindig maradtak értékek, főleg „Isten háta mögötti” településeken, vagy ahol igyekeztek mégis hűségesek maradni a hagyományokhoz. Az iskola egyik feladata lehet, hogy a helyi hagyományos építészet korszerűen megújított változatát mintegy „propagálja”. A helyi hagyományok legyenek a meghatározók! Példának okáért, ahol nincs hagyománya, ott nem kell zsekély kapuknak vagy kopjafák tucatjainak állniuk.

A honismeret egyik feladata az is, hogy egyes kistérségekben megtalálja, vagy rekonstruálja, fölújítsa azokat az értékeket, amelyek idegenforgalmi szempontból jól használhatóak. Az önkormányzatokban az elmúlt másfél évtizedben meglehetősen sok a pedagógus (köztük akadnak polgármesterek is), s ez részben lehetőséget ad, részben kötelezettséget is jelent, hogy múltunk értékeinek megőrzése és bemutatása az egyes önkormányzatok egyik meghatározó feladatává váljon. S az is fontos lenne, hogy ne elszigetelten jelenjenek meg ezek a próbálkozások, hanem kistérségi összefogás keretében történt. A jól szervezett idegenforgalom munkahelyeket teremt, anyagi biztonságot adhat egy-egy vidéknek. Több munkahelyet teremthet, és nagyobb biztonságot adhat, mint egy-egy (multinacionális) nagyüzem telepítése. S ne feledjük el, hogy a természeti értékeket, az épített örökséget, a népművészetet nem lehet úgy áttelepíteni más országba (sőt más világrészre), mint egy ipari üzem!

Összefoglalva: nem elegendő, ha a hagyományainkat összegyűjtjük és szűk körben, egy-egy tanácskozáson megismertetjük, viszonylag szűk körhöz eljutó kiadványokban megjelöljük, hanem meg kell próbálnunk a gyakorlatban hasznosítani. Az elmúlt másfél évtizedben vannak már jó példák (talán a legismertebb a Balaton-felvidéken a Művészetek Völgye), hogyan lehet a „semmitől” hagyományt teremteni.

Az iskolák egyik nagy feladata, hogy fölneveljen egy olyan nemzedék, amely ragaszkodik szűkebb hazájához, múltunk emlékeihez, aki nem akar feltétlenül elvándorolni, aki megtalálja (megteremti) a maga számára helyben az egzisztenciát, részben a múlt ápolásához kapcsolódva. A hagyományos mesterségek föllevenítése is sokaknak jelenthet biztos megélhetést, biztosabb megélhetést, mint a mai iparok. Hiszen a mai technika viharos gyorsasággal változik. Példának okáért sok híradástechnikával és háztartási gépek javításával foglalkozó iparos elvesztette megrendelői körét, mert a modulok cseréjére épülő javításhoz kisebb javító kapacitás is elég. A hagyományos iparágak (bőrművesek, faművesek, kovácsok, fazekasok és mások) munkájának a lényegét, készítményeik értékét viszont éppen a változatlan, a hagyományos formák és technika szigorú megtartása jelenti, ezért ezek biztosabb megélhetést jelentenek hosszabb távon is.

Az iskola egyik feladat lehet, hogy a tanulók számára múltunk tárgyi értékei ne csak úgy jelenjenek meg, mint a honismereti tankönyvek „egzotikus” illusztrációi, hanem alakuljon ki bennük olyasfajta érdeklődés is, amely igényli azt, hogy környezetébe befogadja hagyományunk tárgyait. Részben díszítő elemként (dísz tárgyként), sőt minél többet használati eszközként, rendszeresen használt berendezési tárgyként is.

A megkezdett gondolatort nyilván hosszan lehetne (s meggyőződésem, hogy kellene is) tovább folytatni. Remélem, hogy ezt megteszik mások, s egyre többen. A honismereti mozgalomnak meg kell újulnia. Eddig fölhalmozott értékei ehhez kiváló és biztos alapot jelentenek. A megváltozott idők viszont új kihívásokat jelentenek, s ezekhez a kihívásokhoz célszerű alkalmazkodni.

Csorba Csaba

Ismerd meg a Kárpát-medencét!

Volt valamikor Magyarországon egy igen hasznos mozgalom, az „Ismerd meg hazádat!” Különbőféle kedvezményekkel segítették az ország megismerésére vágyó fiatalokat és időseket. Később divatba jött az Erdély-járás is: hátizsákos fiatalok csoportjai indultak útnak, hogy megismerjék ezt a varázslatos vidéket. Felvidékre pedig lelkes fiatalok szerveztek kerékpár túrákat, s akkor még nem is esett szó a különböző hazai és határon-túli táborokról, s a honismereti mozgalomról. Sajnos, manapság már ez is a múlté, csak az elkötelezettek folytatják, s keseregnek azon, hogy az emberek nagyobb része előbb készül külföldre, mint a saját hazája megismerésére. Már pedig amit nem ismerünk, azt szeretni sem tudjuk!

Ezért is lenne fontos minél több iskolába, közösségi házba, családba eljuttatni azt a társasjátékot, amelyet *Tózsza István* geográfus készített és saját pénzén jelentetett meg. Az Államigazgatási Főiskolán kerestem fel a tanár urat.

– Szeret kirándulni, túrázni?

– Természetesen – válaszolja mosolyogva. – Bejártam az egész Kárpát-medencét. Szerencsére a munkám is olyan volt, 18 évig az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetében dolgoztam, s „hivatalból” is állandóan jártam az országot. Most itt tanítok geográfiát.

– A Kárpát-medence alapos kutatása és megismerése után miként jellemeznéd ezt a tájat?

– Isten jókedvében teremtette a Kárpát-medencét. Ha van a világon olyan ország, amely tökéletes természeti adottságokkal bír, akkor ez a Kárpát-medence. A Kárpátok karéja védi az időjárási szélsőségektől, földje termékeny, mezőgazdaságra alkalmas. Ilyen nincs a németeknek, franciáknak, olaszoknak sem. Nagyon szomorú, hogy a magyar mezőgazdaság összeomlott, hiszen példa volt egész Nyugat-Európa előtt. Magyarország hévíz-nagyhatalom is, ami óriási adottságot jelent.

És akkor még nem említettem a csodálatos természeti adottságokat, szépségeket. Ha például Erdéllyel jól sáfarkodtak volna új tulajdonosai, akkor második Svájc lehetne a turisták számára.

E kis bevezető után előkerül a társasjáték, melynek címe „Erdély természeti kincsei”, s kíváncsian várom a magyarázatot:

Ez a hobbim – magyarázza lelkesen Tózsza István. – Arra gondoltam, sokkal eredményesebb, ha játékosan csepegtetjük a gyermekek fejébe az ismereteket. Így szinte észrevétlenül, ismerőssé válnak számukra az addig idegen területek. Természetesen nem titkolt vágyam, hogy a játékos ismerkedés után felébred majd a kíváncsiság a személyes találkozás iránt is és előbb-utóbb útnak indulnak.

Erdély területét behálózzák a főutak, ezen közlekedhetnek a játékosok a dobókocka segítségével. 40–50 város van feltüntetve, természetesen a magyar nevével. Ha ezekre rálép, vagy áthalad rajta, akkor játék pénzekhez jut. Ezeket olyan személyiségeket tüntettem fel, akik Erdély természeti értékeihez kötődnek. Elsősorban Szent László, Czarán György, a Bihari hegység úttörője, Nopcsa Ferenc, a világhírű őslénykutató báró (róla mintázta Jókai a Fatia Negrát), és Orbán Balázs, Erdély természetrajzának első leírója. A játékosok ezekkel az öko-tallérokkal fizethetik meg az előforduló természeti értékeket. A kártyákon pedig az erdélyi tájak láthatók (Kaltaszeg, Hátszeg, Hargita, Barcaság...), az erdélyi folyók és vizek (Borszék, Csomádi moshos-tó, Gyilkos-tó, Herkules-fürdő, Tusnád-fürdő, Szováta...), a jellegzetes „benmszilótt” növény fajták (erdélyi harangláb, boldogasszony papucs, havasi gyopár...), az itt található állatok (barnamedve, szirti sas, hajnal madár, havasi lille, mormota...), végül vannak földtani értékeket bemutató kártyák (só, arany, sziklaképződmények...) is. A játék kártyák hátlapján leírást olvashatunk az előbb felsoroltakról, a végén pedig egy témához kapcsolódó kérdést. Ezekkel különböző értékben lehet vásárolni.

Ez tehát honismereti, természetrajzi játék, amivel -meggyőződésem- segíteni lehetne a fiatalok körében tapasztalható katasztrófális tájékozatlanságon. Szerettem volna ugyan így elkészíteni Kárpátalja, Felvidék, Délvidék, illetve a jelenlegi Magyarország hasonló feldolgozását is – sóhajt fel Tózsza István –, de sajnos, az anyagi lehetőségek hiánya miatt nem sikerült. Hiába pályáztunk, még válaszra sem méltattak minket.

Ennek az „Erdély természeti kincsei” című játéknak a megjelentetésére, Tózsza István és a kiadó, Kató Zsolt adta össze a pénzt, ami még mindig nem térült vissza. A terjesztéssel pedig az a probléma, hogy a könyvesbolti hálózatba a Nagy-Keren keresztül kerül a játék és az ár-repre még rájön a kiskereskedelmi árrés is, így aztán a kétezzer forintos előállítási költségéből 7-8000 forint lesz. Jelenleg a katolikus könyves boltokban és a Székéniánál vásárolható meg.

Hallgatva Tózsza Istvánt – aki boldogan készítené el a többi játékot is, sőt, ha lehetősége lenne, akkor a ma divatos számítógépes változatokat is – az a vágy fogalmazódott meg bennem, hogy mozgósítanunk kellene az iskolákat, honismereti, természetjáró szakköröket, klubokat és összefogással segíteni e rendkívül hasznos ismeretterjesztő játékok terjesztését.

Zika Klára

A társasjáték táblája a hátsó belső borítón látható (Szerk.)

HÍREK

A Honismeret szerkesztőbizottságának ülése Dunakeszin

Folyóiratunk szerkesztőbizottsága 2006. október 13-án Száraz György helytörténész és e sorok írójának meghívására Dunakeszin tartotta meg ez évi második kihelyezett ülését, amelyen a bizottság szinte minden tagja jelen volt.

A délelőtti folyamán a résztvevők először a lósportjáról nemzetközi hírű Alag (Dunakeszi városrésze) tréningközpontjába látogattak el. Az egyik telepen megtekintették a versenylovak trenírozását és a világ egyik legismertebb lóportréfestőjének, Konrád Ignácnak a Klub Kúriában őrzött műveit. Ezt követően került sor a szerkesztőbizottsági ülésre, amelyen összeállították a 2006/6. számot.

Ezután a vendégek a Révész István *Helytörténeti Gyűjteményt* keresték fel, ahol Szakáll Lászlóné gyűjteményalapító és -vezető szakavatott kalauzolásával ismerkedtek meg a gazdag és értékes kollekciónal. A következő programpont a Szent Mihály-templomban megrendezett egyháztörténeti kiállítás megtekintése volt.

Délután, a vendéglátók által készített töltött káposzta elfogyasztását követően, Száraz György házában és kertjében szakmai és baráti beszélgetésre került sor, amelyen az említettekén kívül és mások mellett az alábbiak vettek részt: László Zoltán alpolgármester; Csonka Mária igazgató, Csoma Attila és Preyszig Frigyes könyvtáros (Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár); Barnaföldi Gábor osztályvezető (Országos Széchényi Könyvtár); Mándli Gyula alelnök (Honismereti Szövetség); Kollár Albin igazgató (Kőrösi Csorna Sándor Általános Iskola); Máté György néprajzkutató, tanár (Fóti Népművészeti Szakközép- és Szakiskola); Uzsoki András régész, egyháztörténész; Hegedűs József és László János helytörténész.

Halász Péter szerkesztő bevezetőjében a Honismereti Szövetség tevékenységéről, valamint folyóiratunk céljairól beszélt és dicsérő szavakkal illette a Dunakeszin és környékén folyó honismereti-helytörténeti munkát. A kiskanizsai és szurdokpuszói ágypálinkával, valamint gyöngyöstarjáni rizlingszilvánival és csobánki olaszrizlinggel gördülékennyé tett beszélgetés során sok minden szóba került, például: Csonka Mária a városi könyvtár helytörténeti kiadványait mutatta be, Kollár Albin az általa vezetett általános iskolában folyó helytörténeti tevékenységet ismertette, Máté György a fóti néprajzkutatásról számolt be, László Zoltán pedig a Szent Kinga tiszteletére és emlékére Dunakeszről Krakkóba tervezett történelmi lovasútjáról adott tájékoztatást.

A Honismeret szerkesztőbizottságának tagjai új ismeretekkel és maradandó élményekkel, valamint könyvajándékokkal gazdagodva távoztak Dunakeszről. A nap eseményeiről Dobai Márta és Gulyás Péter tizenkét perces riportfilmet készített, amit a Telekeszi TV október 17-én mutatott be. Az ülésről és a baráti találkozóról beszámolt a Dunakeszi Polgár is (Konda Szilvia: Dunakeszi hírnevét öregbítik helytörténeti kutatóink, 2006. 5. sz. 14. old.).

Hála József